

~~TROOST~~

Melissa Knollenburg

**in opdracht van Het Nationale Theater
voor de Nationale Herdenking 15 augustus 1945**

Niets uit deze tekst mag worden opgevoerd of verveelvoudigd zonder schriftelijke toestemming van schrijver Melissa Knollenburg en vermelding van Het Nationale Theater.

**het grote geheim van mijn moeder was dat ze ontsnapt was
dat ze die dag in dat kamp verdween in een leven dat niet voor haar geschreven was
Marie...
wat is er gebeurd met de echte Marie?**

personages

Ella		Esther
Gina / Maria	<i>de moeder van Ella</i>	June
Tony	<i>de kampzus van Gina</i>	Yela
Moesje Both	<i>kampmoeder van Gina</i>	Sayo
Marietje	<i>de echte dochter van moesje Both</i>	June
de vriend	<i>de vriend van Ella</i>	Joris?

DEEL 1
pretty girls don't feel pain

scene 1. over de brieven van mamma Gina

Ella zit tussen de brieven, boeken, bundels, foto's en andere informatie die ze liever niet gevonden had

gina

het begint bij met je sleutels tussen je vingers geklemd over straat gaan in de nacht

ella

als je te lang wacht, als je te lang in de stilte blijft wachten, doemen er stemmen op die je niet wil tegenkomen

ik wil niet veranderen in een spraakwaterval

ik heb me verzet

ik dacht dat ik het kon opsluiten

hier tikt op haar hoofd

in mijn kop...

wie is die vrouw? wie heeft haar uitgenodigd?

dat zullen ze denken

het is zo ver

daar is de gekte

waarom heb je die brieven geschreven, mama?

waarom heb jij ze nu pas gelezen, Ella?

dom

slechte timing

omkleden

omkleden

bloemenkamp, kramat, tjihapit, uiteindelijk naar buitenzorg, bogor.

stop, aankleden

hoe laat is het?

jaartallen, cijfers, de grote auto's waarin ze werden opgehaald

sorry

ze lacht

sommige geschiedenissen zijn niet tot een rond verhaal te kneden

deze geschiedenis

onze geschiedenis..

mijn geschiedenis

ik wil niet zoiemand worden die het ene na het andere schokkende feit uit haar mond laat vallen

een hekel heb ik aan die mensen

de vriend

ben je nog niet klaar?

ella

sorry, sorry, sorry

de vriend

wie staat er straks weer in de file?

ella

het is zondagmiddag (*er staat geen file*)

zoekt haar kleding

waar is m'n jurk?

de vriend

ella...

ella

sorry

de vriend

ik wil Lucy niet teleurstellen

ze wordt maar één keer dertien

ella

waar is m'n jurk?

de vriend

pak een andere jurk

ella

andere jurk

ze probeert de brieven snel bij elkaar te rapen

de vriend

heb je die dingen nu?

nu net?

ella

nou nee

ja

misschien

de vriend

ella, niet vandaag

nu ineens wel-

ella

ja

de vriend

christus, Ella

we moeten naar Lucy

ella

dat kind mag blij zijn dat ze hier-

de vriend

dat ze hier wat?

ella

300 meisjes
dat dachten ze
in eerste instantie

de vriend

je gaat daar niet ineens een verhaal opsteken over, over, over -

ella

nee
nee
sorry
ben jij gek
ik zou niet durven
aangetrouwde trauma's hebben geen plek op familieverjaardagen
ze *lacht*
geen goed moment
foei, Ella

de vriend *pakt haar vast*

liefje...

ella

300 wat een belachelijk naïeve schatting
die aantallen liepen nogal snel op
van meisjes
even oud als Lucy

de vriend

ik wil het niet weten

ella

ik wil het ook niet weten
maar ja
maakt een gebaar van 'niet iedereen heeft de keuze iets 'niet te willen weten''

de vriend

waarom ga je dan ook net vandaag-

ella

sorry sorry

waarom heeft ze hier nooit iets over gezegd?
je hebt gelijk
slechte timing
foei
slaat zichzelf
gina begint te zingen, ergens achterin de ruimte.

toen ik dertien werd kreeg ik een doosje oogschaduw
“je wordt een echte vrouw”
zegt ze
mijn moeder
zo blij was ik-
als ze me toen die brieven had gegeven had ik er nog wat aan gehad-
nee
ze gaf me een doosje oogschaduw
gouden oogschaduw
en een tube anti-age crème

ella + gina

“nu je dertien bent moet je beginnen met smeren”

gina zingt door

ella

ik was een gehoorzaam kind
en op mijn veertiende verjaardag gaf ze me een zilveren doosje met poederfoundation,
twee tinten lichter dan mijn eigen huidskleur.
lacht
ik ben haar nooit meer zó dankbaar geweest.

tegen gina, geirriteerd
mama, hou nou heel even je mond.
gina stopt abrupt met zingen

de vriend

je bent moe
je blijft thuis vandaag
loopt weg

ella

ik wil niet thuis blijven

even stil

gina

Als hij vannacht thuiskomt zal hij aangeschoten zijn, dronken misschien.

ella

Ik zal doen alsof ik dat niet door heb.

gina

je lijkt steeds meer op mij

ella *kijkt naar gina die neuriënd dichterbij komt*

jullie waren zo jong mama

zo klein

ik kan toch niet op een verjaardag gaan zitten nu?

ik glimlach wel

ik doe mijn best

op verjaardagen wel

ik trek mijn hoofd een beetje naar achteren als iemand te dichtbij komt

gina

soms schuift ze haar stoel tijdens de kringverjaardagen van de familie van haar man net

een beetje achteruit

een klein beetje maar

ella

ik houd mijn handen voor mijn buik, leg er een kussen op

dat vindt hij niet leuk

gina

"Ella, je sluit je af"

ella

nou en

wat wil je dan dat ik doe?

dat ik bij iedereen op schoot ga zitten?

Soms sta ik in de keuken op feestjes van anderen, soms bied ik als eerste aan te helpen opruimen, afwassen

ja soms verlies ik me liever in de rommel van vreemden dan dat ik iets over mezelf-

Hij stapt in de auto. Zoals hij al zo vaak alleen in de auto is gestapt. Hij rijdt naar de

verjaardag van zijn nichtje Lucy. Daar zal hij doen alsof ik ziek ben. Buikgriep. Heel

besmettelijk. De rest van de avond zal er niet naar mij worden gevraagd.

Lucy viert haar verjaardag als een gewoon meisje, in een gewoon huis, ver van alles wat in de buurt van oorlog komt verwijderd.

ella

Morgen zullen we samen opstaan. We zullen stiller zijn dan andere ochtenden.

Overmorgen lijkt het van buitenaf gezien alsof er niets gebeurd is. Maar hierbinnen... Hier

is een verhaal begonnen met gisten. Deze dag, de veertien brieven, de ontmoetingen die zullen volgen, zullen iets veranderen.

gina

Haar lichaam zal anders voelen als ze morgen de trap af komt. Lichter. Maar eerst zullen de herinneringen die diep in haar verborgen liggen, eerst zullen ze één voor één naar buiten breken.

scene 2 over de droom van Gina

gina zingt weer, neuriet iets

ella

jij was gewoon een kind met een droom toen de oorlog begon
je zat nog vol met ideeën over beroemd worden en andere kinderdingen
en je hield van Jazz en droomde van Amerikaanse radiostations
van de podia
van rode lippenstift
van poeder dat je huid witter kon maken
en van een lange sigaret die je in de lucht zou houden om een taxi aan te houden tijdens
je eerste tour in New York.
New York.

we zijn niet in New York mama
jij bent in het kamp, aan de rand van Tjihapit
weet je nog?

dit kamp is niet vrij
zo klinkt het wel
een buitenkamp
bloemenkamp, dat klinkt mooi toch?
dat klinkt als een plek waar je misschien een tijd kunt overleven

zingen is niet veilig hier
dat weet je toch, mama?
als je straks op de plaats staat houd je je mond
niet zingen, hoor je me?
mama, je blijft staan, helemaal stil
mama, je buigt als ze zeggen dat je moet buigen
je hebt het geoefend, toch?
mama, je stopt met zingen
beloof je dat?
hoor je me?
mama

gina buigt voor Ella
gina buigt voor moesje Both

ella tegen moesje both
wie ben jij eigenlijk?

scene 3 over de breuk met een moeder

gina rent rond

gina *roept uitzinnig van vreugde*

ik mag naar de radio

dit is het begin

ik voel het

ella

mam, denk nou even na

er is geen radio

die jou wil hebben nu

het is oorlog

gina

ik ga naar de radio

ik moet mijn stem opwarmen

ella

ze komen niet voor je stem

gina

ik zal zingen

en optreden

en de mensen hoop geven

ella

alsjeblieft, mama

pakt haar vast

wat hebben ze met je gedaan?

gina

ik mag naar de radio

dat hebben ze gezegd

ik was aan het zingen met mevrouw Moreau

en de hancho zei dat we op appèl moesten

en toen mochten we allemaal iets optreden

en ze hebben gezegd dat mijn stem zo hoopvol klinkt

ik kan de hele wereld troosten

als ik maar lang genoeg voor ze blijf zingen

ik ga naar de radio

en daarna naar new york

en ik zal zingen

ik zal zo lang blijven zingen

net zo lang tot iedereen op de wereld mij gehoord heeft

we kunnen weg hier, misschien kunnen jullie allemaal mee

ik haal ons hier weg

ella schreeuwt, gina draait rondjes rond haar, neuriet door

tony

ze schreeuwde alle vrouwen uit de huizen

gina's moeder

jij gaat niet naar de radio

ze komen niet voor je stem

gina, denk nou even na

ze slaat haar

met een vlakke hand

in haar gezicht

gina valt op de grond

alle kleintjes rennen over de plaats op zoek naar een kier of een pijp of een stel armen om in te verdwijnen

mijn moeder houdt zich schuil op dit soort dagen

ze laat zich niet meer zien sinds onze marie-

na die gil van jouw moeder schieten meer meisjes over de binnenplaats

Gina rent ons huis in

tony & ella

ze vlucht weg van haar moeder

ella

van mijn oma

die haar verbiedt te gaan

tony

Gina ontsnapt aan een leven die dag

aan de dood

ze kruipt niet, ze schiet door het oog van de naald die ochtend

ze vlucht onze kamer in, recht in de armen van Moesje Both

mijn moeder

ze is boos omdat ze niet naar de radio mag

ella

boos op haar moeder

tony

boos op het leven achter het gedek¹

ella

boos op iedereen die haar ooit nog tegen zal houden

tony

boos op iedereen die wel mocht gaan

zonder te begrijpen wat er gebeurt, gaat ze op in het gezin van haar nieuwe moesje

en vanaf die dag heb ik eindelijk weer een zusje

¹ GEDEK = de omheining van gevlochten bamboe zodat ze niet naar buiten konden kijken.

Tony gaat af. Gina wordt omgekleed door Moesje Both

ella

mijn oma staat het toe
ze laat haar dochter los
ze maakt een afspraak die avond met moesje Both
moesje Both zal Gina beschermen

het grote geheim van mijn moeder, van Gina, was dat ze aan haar lot ontsnapt was
dat ze die dag in dat kamp verdween in een leven dat niet voor haar geschreven was
oma knipt alle banden door
Gina bestaat niet meer
zolang de oorlog duurt zal mijn oma kindloos zijn

moesje Both *tegen Gina*

vanaf nu
vanaf nu heet jij maria

muziek

DEEL 2. SING TO ME, MAMMA GINA

scène 4. over moesje Both, Tony en Maria

tony op

tony

Die rotgrond zit vol stenen en dan is ze ook nog onvruchtbaar ook. Hopeloos gewoon..
Had ik een mooi stukje gemaakt en een paar tomatenplantjes er in. Nu net: weg plantjes.
Gestolen! Daar werk je je een ongeluk voor. We kunnen nog proberen wat te- Wie ben jij?

gina

maria

tony *kijkt naar moesje both*

het kan hier ook geen dag rustig gaan zoals het gaat
mama
wie is dit?

moesje both

maria

even stil

we moeten elkaar beschermen, tony
ik wil er geen woord over horen

tony

'maria'?

ben je gek?

wat als ze terug komt?

gina

wie terug komt?

moesje both

dan heb je twee zusjes

een tweeling

tony

marietje en maria?

moesje both

ze lijkt op haar, vind je niet?

tony

als ze hier komen controleren-

gina

is dit iemand anders' plek?

moesje both

Marie is hard aan het werk
buiten de poort

gina

is ze ook naar de radio?

tony lacht

hoe oud ben jij?

moesje both

lieverd, dit is tony
je zus

tony

broer
ik ben een jongen

gina

een jongen?

tony

dat zie je toch?

gina

wat doe je dan in het vrouwenkamp?

tony

voor verdwaalde types zorgen

gina

je bent wel net zo bazig als een jongen

moesje both

je kunt op de ziekenboeg werken met tony
marie werkte op de ziekenboeg, jij bent net zo hard nodig

ella

mijn moeder zal verdwijnen in het huis van een vreemde om te voorkomen dat ze in de
nacht alsnog wordt meegenomen
het gebeurde regelmatig, dat de soldaten 's nachts terugkwamen om een meisje waar
hun oog op was gevallen alsnog te ontvoeren

gina

waarom doe jij alsof je een jongen bent?

tony

ik doe net genoeg alsof, zodat ze mij niet selecteren

gina

selecteren voor wat?

tony

wil je het leren?

het is dit of uitgehuwelijkt worden, maar dat kan niet meer
tenzij je een ouwe man zo gek krijgt via de gaten in het gedek
je haar moet er af
je kunt maar beter lelijk zijn

gina

jij bent niet lelijk

tony

lelijk genoeg

kunnen we niet iets anders bedenken dan Maria?
charlie, dat kan ook voor een jongen

moesje both *tegen tony*

ze is nog jong

te jong

ze hoeft niet te weten wat er daarbuiten gebeurt

tony

iedereen moet het weten

schreeuw het door het gat in het gedek

het zijn allemaal ver- *moesje both doet haar hand voor tony's mond*

moesje both

je doet wat ik zeg

tony

ik bedoel alleen-

als ze die naam horen beginnen ze meteen over een toekomst daarbuiten
'de radio'

hoe heet je echt?

gina

met een naam alleen kom je niet op de radio

je moet een stem hebben

die heb ik

tony

nou, slik maar snel door dan

aan een stem heb je niks hierbinnen

moesje both

laat haar met rust
het is belangrijk dat je blijft geloven
hoor je me?
wat ze je ook vertellen
wie dan ook

tony *ineens heel lief*

als je die stem dicht bij je houdt
heel dicht bij jezelf voor jou alleen
dan kunnen we hier op een dag weer weg
dan breng ik je terug naar je eigen moeder

gina

ik wil niet naar mijn moeder

ella

Is dit waarom je bent gestopt met zingen, mama?

gina

Maria, daar kan ik wel aan wennen
doet alsof ze zich voorstelt aan moesje Both
Maria

moesje both

maria staat op de lijsten
ze zullen niet durven toe te geven dat ze haar-

gina

dat ze haar wat?

tony

je valt al te veel op
kijk, mij vinden ze lelijk
te groot
te vierkant
niet sierlijk genoeg
tony dat past bij mij
en jij-
ik kan het je leren
je moet je gewoon niet meer wassen
meisjes die stinken willen ze sowieso niet
als ik met je klaar ben, wil niemand je nog aanraken

gina

heeft iemand jou aangeraakt?

ella

is dit waarom ik als tiener in de nacht over straat ging in de jas van mijn vader?
is dit wat we verbergen? deze geschiedenis? Ik kreeg een groeispurt in de eerste klas van de middelbare school, sindsdien liep ik gebogen, over mijn eigen borsten heen gebogen, door de gangen. Laat niet zien dat je een vrouw bent geworden. Verberg ze voor de meesters en hoofdmeesters en conciërges.

tony

je stopt met zingen
hoor je?
als ik je één keer hoor zingen
neuriën
fluiten-

moesje both

niet zo hard praten, tony
Ze maken hun ronde

tony

ze moet worden beschermd, tegen zichzelf.
weet je wat ze doen, met meisjes, bij de radio?

moesje both

zo erg kan het niet zijn

tony

mijn zusje Marie is al tien weken weg
weet je hoe ze haar noemen?

moesje both

ze is aan het werk in een fabriek

tony

ze is niet aan het werk
zij is de fabriek
waarom kies je ervoor zo naïef te blijven, mama?
weet je hoe ze al die meisjes noemen die ze mee hebben genomen als ze terug worden gebracht?
zwanger
uitgemergeld
je hebt het zelf gezien, mama

tegen gina

ze zijn niets meer dan een zak donzige meisjeshuid met botten
hun ziel is ergens anders *kijkt omhoog*
marietje, ben je daar?
ze liggen in de laadbak van vrachtwagens over elkaar heen gedrapeerd
half dood

weet je hoe ze hen noemen?

moesje both

hou je mond

tony

konijnen

geluid, overgang naar volgende scene

scene 5. over (on)geschreven woorden

ella

mijn moeder schreef 14 brieven
ze lagen al drie jaar in de kast
ik kon ze niet lezen
ik kon het wel
ik wilde het niet
brieven die ongeopend in de kast liggen
daar kan van alles in staan
zolang ze ongeopend in de kast liggen is alles mogelijk
maar vanmiddag
vanmiddag-
als je eenmaal begint met weten wat er echt gebeurde
kun je niet meer stoppen
in brief 5 verwijst ze naar een doos in haar archiefkast
ja, een archiefkast
die had ze
alles is bewaard gebleven
ze bleef altijd een podiumdrang houden denk ik
die moeder van mij
hopend dat ze ooit op een podium terecht zou komen met haar verhaal
als je eenmaal begint-
je wordt een soort ramptoerist van je eigen verleden
en als je de eerste draadjes van je eigen tijdlijn eenmaal hebt gezien
kun je niet anders dan dat draadje blijven volgen
als je alles weet-
dit verhaal uit jouw brieven mama... dat blijft als een vierkant blok in mijn maag steken

soms brokkelen er splinters af van dat blok vol feiten, cijfers, herinneringen
en die kleine deeltjes wurmen zich naar buiten,
ze zoeken een weg uit de vergetelheid, terug naar het daglicht
Jan Ruff O'Herne
ho, daar valt weer een naam
die splinters, die delen verhaal, laten wonden achter in je keel
het stukt het steekt het prikt
daarom praten wij niet
daarom wil je sommige dingen niet weten
daarom kun je sommige dingen beter niet-

gina

ik vind jou niet lelijk

tony

dankjewel

gina

mijn broer zei altijd dat ik trots moest zijn
op mijn huid
dat ik niet moest geloven dat lichtere meisjes meer kans hebben
kijk maar naar amerika zei hij
kijk maar naar Ella Fitzgerald
het is haar ook gelukt
daarom moet ik naar de radio
zodat hij weet dat het is gelukt

tony

op een dag ga jij naar de radio

gina

denk je?

tony

zeker
als we hier uit zijn ga ik met je mee

gina

voor hij werd weggehaald ging hij achter me staan
en ik stond ervoor
en hij zei
val maar
laat je maar vallen
ik vang je
ik zal je altijd vangen

*tony gaat achter gina staan
gina laat zich vallen, tony vangt haar op, ze lachen.*

ella

mijn oom werd vermoord wegens verdenking van verzet
dat weet mijn moeder dan nog niet
zij probeert alleen maar te begrijpen wat is er gebeurd met de echte Marie
en waarom iedereen zo geheimzinnig doet
later zal blijken dat het niet veel uit heeft gemaakt welke naam je draagt
in de selectie van schoonheid spelen namen en huidskleur, gek genoeg, geen rol meer
dat schrijft ze in de derde brief
“eerst dachten we dat ze alleen de indo-meisjes zouden willen
om de Hollandse vaders te straffen
maar nee
schoonheid in welke kleur ook is voor ieder meisje hierbinnen een vloek
overal werden meisjes vandaan getrokken
in heel bezet Azië worden gaten geslagen in het land en in families”
die eerste nacht dat mijn moeder als Maria door het leven gaat
komt er inderdaad een soldaat in het bed van mijn oma zoeken naar Gina

hij wil binnenkomen een kind aan haar enkels uit het bed trekken over zijn schouders
gooien
het kamp uitlopen
ja misschien zal ze gillen
maar tegenstribbelende meisjes zijn gewild
hij zal worden ontvangen als held als hij haar meebrengt
wie had zijn oog op mijn moeder laten vallen?
voor wie is dit kind als eerste vannacht?

als hij onder de dekens tast grijpt hij mis
“ze is al mee”
zegt oma
“je hebt mijn dochter al meegenomen
kom je terug voor mij?”
ze lacht beleefd
hij wil haar oude lichaam niet
dat weet zij ook wel

gina

“sakura club
zo heette een van de trooststations
bordelen
waar kinderen onder dwang worden vastgehouden
ze hebben elk hun eigen kamer
ik weet niet of zij daar zat
ik weet niet of Marie daar gezeten heeft
ik kan er niet over praten

ella

dus ze schrijft het op
sakura club
alles wat ze in haar leven ontdekt over de trooststations schrijft ze op

gina

ik heb er nooit over kunnen praten

ella

alleen over schrijven
over meisjes als Marie-

gina

hou je mond, Ella
ik wil er niet over praten

ella

zal ik het dan zeggen?
moet ik het hardop voor je zeggen?
ze pakt een brief van Gina

bij binnenkomst moeten ze een verklaring tekenen
vrijwillig
bijna niemand kan die helemaal lezen
het is in het japans geschreven
onder dwang zetten ze hun handtekening
dan worden ze nog een keer gekeurd
ze krijgen allemaal een wit lapje met een cijfer erop
het laagste cijfer is de hoogste score
ben je een 1
dan vormt zich een rij voor de deur voor je kamer
soldaten die een stukje menselijkheid komen halen
dat zeggen ze
een beetje troost
voor alle schoten die zij lossen komen ze een stukje menselijkheid terughalen
hoe hoger je cijfer
des te minder ben je waard
des te sneller word je teruggebracht naar hier
als een lading afgedankte schoenen

laat de brief los

Marietje, de dochter die verdween
zit op het moment dat mijn moeder in haar lege plek een ontsnapping vind
een paar dorpen verderop
in een ander soort huis
in een gehaakt onderbroekje
er hangt een nummer op haar deur
het is een 3
niet de mooiste
niet de minste
die blijven vaak het langst in leven

ella

mijn oma, de vrouw die haar leven redde
kijkt naar haar kind in een ander gezin
ze leert de gedachte aan de naam 'Gina' te verbannen
als ze haar voorbij ziet komen zal ze aan haar denken en bidden tot Maria

gina

het is maar een naam

tony

je bent moedig
en het is maar voor tijdelijk

ella

wat betekent dat woord in oorlog?
tijdelijk

scene 6. over die ene brief van Marie

moesje both

ik heb een brief, ik heb een brief van marie!

tony

laat zien

ella

Iedereen die brieven krijgt in of na een oorlog probeert door de woorden heen iets op te vangen van hoe het echt gaat van hoe het gegaan is in iedere brief die in oorlog geschreven is ligt een andere brief verscholen het is als een soort geheimtaal leren lezen

moesje both

My health is excellent. We have plenty of food and much recreation. I'm constantly thinking of you, it will be wonderful when we meet again. Send my love to tony. I am here in room 11, my soul is there with you. Always with you. Marie.

tony

hoe zien de letters er uit?
dit heeft zij niet geschreven

moesje both

het is haar handschrift

tony

dat meisje was tien weken geleden nog gewoon mijn zusje
ik ken haar toch
zij schrijft niet in het engels als dat niet echt moet

moesje Both

ze leeft nog, Tony
dat is alles dat telt

tony

als het echt goed met haar gaat-

ella

tony probeert elke letter te ontcijferen

tony

room eleven?
laat eens zien
always with you
waarom herhaalt ze dat?

ella

mijn moeder en tony proberen later in elk detail een aanwijzing te vinden van wat er daar echt gebeurde, in het leven van Marie had Gina daar niet moeten zitten?

moesje both

ik wil het niet weten
ze zegt dat ze het goed heeft

tony

mama, doe niet zo naïef
kamer 11

gina

dat klinkt als een hotel

moesje both

zie je wel
ze is veilig in een hotel
wat een luxe
een hotel

gina

I am here
my soul is with you
mooi
dat klinkt mooi

moesje both

ze is een poëtische ziel, ons marietje

ella

haar zus zal de brief nog honderden keren lezen
staat er iets wat ze niet meteen zien?
staat er iets over hoe ze behandeld worden?
staat er iets over wat er precies gebeurde?

gina

zit dat gat nog in het gedek?

tony

ja

gina

misschien pas ik er door
dan kan ik haar gaan zoeken

moesje Both

jij blijft hier
jij blijft hier

ella

mama-
zeg ze dat het nog vijftig jaar duurt voor de eerste officiële onderzoeken zullen worden
gedaan
zeg dat ze het niet kan weten
dat ze het niet zal vinden in die brieven

moesje both

Maria is te jong om te weten wat er echt gebeurt
we moeten haar beschermen, Tony
haar wel
nu het nog kan
zolang het kan

ella

beeld je een kind van 13 in
geef haar een nieuwe naam
en denk dan aan het woord troost
sluit haar op in gedachten
toe maar
geef haar een cijfer
hang het bordje met dat cijfer aan haar deur

tony

hier is geen radiostation
hier is geen route naar new york
Soms zal iemand helder genoeg zijn, dapper genoeg zijn om te benoemen wat er gebeurt.
later zal blijken dat die vrijwilligersverklaringen onder dwang getekend zijn
later zal blijken dat ze ervoor kozen kinderen in te zetten om SOA's bij soldaten te
voorkomen
ze stonden in de rij
voor meisjes als Marie

scène 7. over verbeeldingskracht

terwijl Tony de borsten van Gina afbindt

gina

ik hoor de hele tijd een hond huilen
ze laten de honden los daarbuiten
hoor je dat?

tony

ik hoor niks

gina

als je heel goed luistert
hoor je een hond huilen

tony

ik hoor alleen jouw gepiep

gina

dankjewel

tony

waarvoor?

gina

voor je hulp
je bent een goeie zus

tony

broer

gina

sorry

tony

jij bent ook best oké

gina

denk je dat Marie echt in een hotel is?

tony

het klopt niet
ik voel dat soort dingen
het klopt niet
het heeft geen zin daarover na te denken

gina

mag ik eens naar haar brief kijken?

tony

nee

gina

waarom niet

tony

omdat het alleen voor familie is

gina

waarom ben jij zo bot?

tony

dat is mijn achternaam

gina

ha-ha

tony

wat wil je dan dat ik zeg?

gina

de waarheid

tony

waarheid is niks waard in oorlog

pas over honderd jaar willen ze weten wat hier echt gebeurde

gina

dat geloof ik niet

tony

je bent naïef

gina

moeten we mensen wassen op de ziekenboeg?

tony

wil mevrouw een ander baantje?

er zijn zat andere baantjes

gina

hoe zie ik er uit?

tony

lelijk

gina

het zit te los

tony

je beweegt te veel

tony trekt aan het verband, gina draait er uit, ze lachen, tony verbindt haar opnieuw.

ella tegen tony

zeg haar dat het een spel is

zeg haar dat dit een heel serieus spel is

maar maak haar niet bang

zeg dat het belangrijk is om stil te zijn

zeg dat ze te eten krijgt als ze goed haar best doet in de ziekenbarak

zeg dat ze niet mag zingen

zeg dat ze niet te dicht bij het gedek mag komen

zeg dat ze niet op kan vallen

zeg haar dat ik al die tijd al bij haar ben

haar dochter

haar eigen dochter

zeg haar dat het een spel is

en dat zij uiteindelijk zal winnen

zeg haar dat het uiteindelijk voorbij zal gaan

als ze heel stil blijft

als ze niet meer huilt als ze aan haar liedjes denkt

zeg haar haar naam te vergeten

zeg haar dat alles zal verdwijnen

zeg haar dat ze de troost en de magie en alles van zichzelf bij zich kan houden

als ze niet zingt vannacht

moesje both

maak mijn dochter niet bang

ella

maak mijn moeder niet bang

ella

vertel haar een verhaal

moesje both

vertel haar iets

maar niet te veel

ella

negeer haar niet

moesje both

ze is te jong voor de waarheid

ella

doe niet alsof kinderen niet doorhebben wat er allemaal gebeurt
zeg haar dat ze geen kind meer is
vertel haar de rest pas als ze oud genoeg is

moesje both

zeg haar dat haar moeder trots is

ella

zeg haar dat haar dochter trots

tony

ik moest ze eten brengen
twee meisjes die door commandant Kondo vastgehouden werden in zijn kantoor
Elly zit daar
ze zat bij mij op school
mama gelooft dat niet

moesje both

ik geloof je wel
ik wil het alleen niet weten

gina

mijn moeder zegt altijd dat je maar beter op de hoogte kunt zijn

tony

moesje is je moeder vanaf nu

moesje both

als je iets niet weet kun je je ook niet opwinden

gina

waarom werk je daar niet meer?

moesje both

ik word gewoon te boos als ik te veel denk aan wat er echt gebeurt
wie heeft daar wat aan?
ik weet niet wat ik doe als ik echt denk aan wat zij doen met onze dochters-

tony

“konijnen”
dat riep Kondo
ik riep mijn moeder
ik sprak Nederlands
dat mocht niet
ik rende naar de poort
rennen, dat mocht niet
we mochten niet in de buurt komen als de poort open ging om te zien wat het precies
was dat terugkwam
Een van de meisjes was Elly

mijn klasgenootje
ze was graatmager, had alleen een dikke buik
ik wilde iets zeggen
maar er stond weer zo'n bajonet naast me
ik blijf net te lang staan
hij vertrouwt het niet
hij trekt aan mijn vlecht
ik val om
hij spuugt op mijn schoen
moesje both loopt weg
Kondo stond al te wachten
hij keek niet naar mij
hij negeert dat ik besta
hij wilde naar zijn meisjes toe
een pluk van mijn haar ligt op de grond
het is beter het af te scheren
ik ben liever lelijk dan een van zijn konijnen

Hana
Kembang
Bloem
dat was het eerste woord dat we van Kondo leerden

"Ik was zo graag lelijk geweest"
ik denk dat ze dat schrijft
in die brief

ella

Lelijke meisjes
meisjes die te vierkant zijn
niet sierlijk genoeg
die worden niet meegenomen
die worden hooguit na een paar weken weer naar huis gestuurd

tony

Kondo zei dat hij voor haar zou zorgen
Ze mogen niet praten
daar zijn ze bang voor, dat de meisjes die daarbuiten vrouwen zijn geworden
dat die beginnen te praten
en dat wij dan-

gina

dat we wat?

tony

het heeft geen zin om er te veel over na te denken
kom
we gaan bij de planten kijken

moesje both

zij hebben geweren
zij hebben bajonetten
zij kunnen doen wat ze willen

tony tegen moesje both

ik blijf niet eeuwig binnen zitten, ma

moesje both tegen gina

jij blijft hier
hoor je?
ik zal je beschermen

tony

en marie?
wie beschermt marie?

moesje both

er zijn oudere meisjes mee
marietje maakt zo snel vriendinnen
ze heeft een sterke verbeelding
net als wij
dat gedek , daar achter
daar zijn ze aan het bouwen aan een nieuwe wereld
als wij hier uit komen
kunnen we overal heen
nog veel verder dan voor de oorlog
als wij hier uit komen straks
dan vinden we je moeder
en je broer
en je vader
en iedereen weer terug

gina

mijn vader is dood

moesje both

dan vinden we een nieuwe vader
en we zoeken marie
en samen gaan we op een boot
helemaal naar de andere kant van de wereld

gina

naar new york?

moesje

als jij naar new york wil
gaan wij naar new york

gina

naar The Appollo

ik heb gehoord dat daar ook vrouwen mogen zingen

vrouwen zoals jij en ik

moesje both

ik kan niet zingen

ze zingen zacht

*Love and kisses
Never misses
Making a heaven for two
With a tender
Sweet surrender
Coming from someone like you
Your perfection
To affection
Creates a perfect design
Love has bound us
Joy has found us
Planning a future divine
No indecision
I know that my vision
Is clear
When you are near
No need for sunlight
For you are the one light
I see
So real to me
Love and kisses
That's what bliss is
Lighting whatever you do
Whole completeness
Blessed sweetness
Coming from someone like you*

scene 8 over waarom mijn moeder Maria werd genoemd

ella

wat ze echt schreef in die brief
wat achter die woorden van Marie schuil ging
we weten het niet
nog steeds niet
niemand heeft het er ooit nog over gehad, schrijft mama
maar dat is niet waar
de woorden zijn alleen keer op keer verstomd
tegen gina
het heeft jouw hele leven geduurd
een leven lang was je op zoek naar wat er zou zijn gebeurd als jij naar de radio zou zijn
gegaan
als haar moeder niet gegild had
als ze Tony niet had gevonden die haar kon uitleggen hoe ze lelijk moest zijn
verdwenen verhalen in jezelf proberen terug te vinden
er taal voor zoeken
woorden bedenken die niet direct in tweeën breken door het gewicht van deze
geschiedenis
het kost iets
het kost haar iets schrijft ze
natuurlijk kost dit je iets
het was niet de bedoeling dat we zouden overleven
het was niet de bedoeling dat we hier zouden komen
het was niet de bedoeling dat mijn moeder brieven schreef
dit was een goed georganiseerde misdaad tegen vrouwen
je kunt de informatie verbranden
maar de lichamen die die verhalen in zich dragen-
ja
die staan hier nog
het was de bedoeling dat wij zouden sterven
dat is ze dan mooi niet gelukt
ik leef
Toen ik veertien was
liep ik weg van huis
met mijn poederfoundation
en mijn gouden oogschaduw
en een hoop woede
ik ben gewoon begonnen te lopen
van den haag
naar delft
naar leiden
ik kon niet meer stoppen met lopen
weg
weg van de stilte
weg van het zwijgen
weg van alles wat voortdurend weggeslikt werd

maar na vier dagen
ik wist niet waarheen
kon ik alleen nog maar terug naar huis
ze zat op mij te wachten
ze maakte zich niet druk
mijn moeder begreep waarom ik was gaan rennen
ze liet me los
zoals haar moeder haar had losgelaten in het kamp na haar schreeuw
toen mama begon te rennen
en ik kwam terug
“was je niet ongerust?”
“nee”

gina

ik weet dat je terugkomt
zoals ik terugkwam bij mijn moeder

ella en gina

“bij mij duurde het alleen iets langer dan vier dagen”

ella

ze lacht
zoals alleen zij kan lachen
mijn moeder

gina

ze lacht
eigenlijk is dit best grappig
eigenlijk is dit best een grappige speling van het lot
je lijkt wel vrij
hier
in den haag
maar soms zit je lichaam vast in de groef van de geschiedenis

ella

in de achtste brief begint ze ineens over knaagdieren
over hoe ze een onderzoek las over muizen waarop getest is hoe hun nageslacht
traumatische ervaringen in hun lichaam opslaat
het tast DNA aan
zeven generaties lang

gina

zeven generaties
duurt het
om een lichaam schoon te wassen

ella

waarom heb je me dit niet gewoon verteld?

gina *kijkt haar aan, ineens streng*
omdat het niet jouw taak was om dit verhaal te ontrafelen

muziek

scene 9 over de brieven van Marie

ella

later zal blijken dat het vaste zinnen waren in die brieven
waar ze uit mochten kiezen

tony *heeft 13 blaadjes vast, leest ze voor en laat ze dan één voor één vallen*

- we internees are permitted to write home by the generous government of Nippon
- I'm now in a Japanese internees camp in Java
- My health is excellent
- I'm now in the hospital on account of sickness
- I have recovered my health
- I hope that you are healthy and are living well, do you have enough money?
- We have plenty of food and much recreation
- I'm always wishing that this miserable war would be over and that I should return home again
- I'm constantly thinking of you, it will be wonderful when we meet again
- Our camp is well equipped and the accommodations are comfortable
- The japanese treat us well, so don't worry about me and never feel uneasy
- would you kindly look after...
- Good bye, god bless you, I'm waiting for you
- Reply earnestly

en dan nog 20 woorden vrij
wat kun je zeggen in 20 woorden?

moesje both

vertel haar dat we weg zullen gaan

tony

welk verhaal kun je vertellen zonder dat de woorden zwart worden gemaakt?

moesje both

zeg dat we zullen leven als nomaden
als vrije mensen
als vogels

tony

ik ben hier
mijn ziel is daar met jou
altijd met jou
je bent en blijft mijn kleine zus
marie

moesje both

zeg haar dat de zon schijnt
en dat ze straks nooit meer hoeft te buigen
voor niemand

zie je de grens daar, maria?
er zit een klein gaatje in het gedek
de vrouwen laten zich niet tegenhouden
vrouwen vinden altijd een weg naar buiten
het licht schijnt erdoor naar binnen, kijk maar
we vliegen weg als we vrij zijn
als we vrij zijn vliegen we uit
over de hele wereld

ella

herinneringen
die blijven in een lichaam wonen
ze plakken zich vast
aan de binnenkant
zoeken door de kleinste kiertjes naar veiligheid in de krochten van dit lijf
blijven daar zitten
net zo lang tot er een lek ontstaat om weer uit te ontsnappen

moesje both

iedere dag werd het gedek gemaakt
iedere dag werd het weer open gepulkt
Allerlei straffen werden bedacht maar niets hielp
de vrouwen zien het als een sport

ella

en als het eenmaal begint te lekken
als die veilige kluis niet meer helemaal op slot kan
sijpelt iets van haar naar buiten
krijg ik ineens de neiging
alles door te spitten
zit ik weer dagen in haar archiefkast
op het internet
op zoek naar uitleg
naar een geheime vertaling van alles wat Marie niet kon schrijven
naar de dingen die ze zelf niet eens begreep

moesje both

ze komt terug
ze komt vanzelf terug
en dan klimt ze door dat gaatje terug naar binnen
geloof mij nou maar
een moeder weet dat soort dingen

scene 10 over de dag waarop marie verdween

moesje both

marie?

fluistert

lieverd?

ben je al wakker?

moesje both zoekt naar marie tussen de kinderen

tony

ze kwam terug van haar shift

de dag dat marie verdween

er was een bevalling geweest

veel bloed

ik ging kijken

ramptoerist

zo ben ik

nee

zo was antonia

dat ben ik niet meer

ik ben waakzaam

ik ben hier

en ik let op jou

ik let op mijn zusje

moesje both

antonia?

waar is je zusje?

tony

ze is vast naar ons tuintje bij het gedek

om te zien hoe de tomaten groeien

je weet hoe ze is

toch?

moesje both

ik val

ik val achterover

hier binnenin mij-

ik sta rechtop

ik val achterover

de hancho roept

voeten staan vast

ik sta rechtop

maar iets in mij is aan het vallen

nee

ik sta rechtop

ik sta hier stevig
ik lig op de grond
ik lig
ik lig hier op de bodem van dit lijf
marie?

ella
marie?

moesje both
het echoot hierbinnen
marie?

ella
marie?

moesje both
de lucht beweegt
ik lig hier
ik blijf hier liggen
ik ben niet alleen
er zijn zo veel moeders hier
vrouwen die achterover zijn gevallen
ik sta hier stevig
ik val achterover
ademen
mijn adem is van as
marie?
op haar buik-
een moedervlek
ze heeft een moedervlek op haar buik
ze heeft sproetjes
heel licht
ze heeft
vlechten
ze is dertien
misschien hebben ze haar haar geknipt
ze is niet groot
ze neemt niet veel ruimte in
ze is altijd vriendelijk
stil
je hebt geen last van haar
marie?
hoofd zoeft
zoeft in mijn oor
bloed
pompt
adem

haal adem
ik val achterover
mijn adem is van as

Ze laat zich vallen, Gina vangt haar op

scène 11. I am woman

tony

toen ik een meisje was had ik lang haar
en ik woonde met mijn moeder en zusje en vader in tjimindi
toen alles anders werd, werden we uit onze huizen gezet
we werden naar een buitenkamp gebracht
vrouwen en kinderen gescheiden van de mannen
dat was stap één
eerst was de poort nog open
maar al heel snel kwam er gedek
en een poortwachter
en grote bajonetten
en geweld in alle kleuren waarin geweld voorkomt
en mij werd verboden mijn moeder 'mama' te noemen
mijn taal werd mij ontnomen
dat is de tweede stap
en onze spullen werden afgepakt
derde stap...
oorlog kent een heel makkelijk te volgen patroon
daarna zullen er nog 5 stappen volgen, voor Marie in een trooststation belandt

stap 4- de enige zekerheid is de zekerheid die zij ons geven, de regels kunnen elk moment veranderen. stap 4: zaai onzekerheid over de dagelijkse gang van zaken
5- er wordt werk gecreëerd dat alleen door gevangenen mag worden uitgevoerd, bezette lichamen worden strikt gescheiden gehouden van vrije bevolking.
6- praat de meisjes een verantwoordelijkheidsgevoel voor hun moeder aan

dit meisjeslichaam is in oorlog net zo bezet
als de grond waarop ze loopt
daar kun je moeilijk over doen
het ontkennen, hoop hebben op dat dat op een dag niet waar zal zijn
hoop, ja het is het enige dat we nog hebben.
maar het is ook stap 7
7: geef de meisjes hoop op een betere toekomst, een toekomst die jij voor ze creëert

gina

mijn verhaal begon bij een liedje
ik zong een heel klein liedje
zacht
ik stond bij mevrouw Moreau
het was vroeg in de ochtend
ze kon niet slapen
ik ook niet
we worden geroepen
ze hebben ons gehoord
nu volgt een pak slaag
het zal niet de eerste zijn

we moeten op appèl
dat zegt de hancho
alle meisjes moeten op appèl
als je een kans wil krijgen hier ooit nog weg te gaan

moesje both

ik sta nog steeds daar
achter de plaats
in de steeg tussen de muren
ik sta daar
iets in mij valt achterover

tony

het verhaal van mijn zusje begint op het moment dat Elly terugkomt
ze ligt in een lang hemd achterin een truck
met nog 9 andere meisjes
dit verhaal begint bij mijn haar afknippen
het begint bij Tony worden in dat kamp
Antonia bestaat niet meer
of misschien begon het al veel eerder

ella

het begint bij mijn overgrootmoeder die weg werd gehaald uit haar kampong
verkocht voor een betere toekomst

gina

mijn verhaal eindigt bij mijn zoektocht naar Marie
elke maand ging ik naar Moesje Both
en voor een dag ben ik weer Maria
Marie
wat is er gebeurd met de echte Marie?
In de jaren na Moesjes dood, zal ik weggestuurd worden uit archieven
met steeds meer vragen en steeds minder antwoorden
ik lees de eerste officiële melding van Jan Ruff O'Herne
onthoud haar naam
1992
de staat doet alsof we met heel weinig waren
maar wij weten hoe veel meisjes er verdwenen zijn
ik zal naar huis lopen
een brief aan mijn dochter schrijven
elk jaar op de verjaardag van Marie, schrijf ik een brief
niet alle herinneringen mogen worden doorgegeven
niet alle herinneringen mogen de taal krijgen om in begrepen te worden
de verhalen, de echte verhalen, die vinden hun weg niet makkelijk uit de krochten van de
geschiedenis.
Tot ik dat boek vond
tot ik dat boek vond van een onderzoeker die zich niet liet wegsturen
Griselda Molemans

onthoud haar naam

Het was een georganiseerd systeem van dwangprostitutie om SOA's te voorkomen bij soldaten

daarom hadden ze maagden nodig

Marietje Both

haar lichaam is nooit teruggevonden

we lijken wel vrij hier

wij, vrouwen,

maar iets van ons zit vast in de groef van de geschiedenis

tony

het begon honderden jaren geleden

bij de overtuiging dat meisjes te koop zijn

ella

bij mijn overgrootmoeder die werd gekocht in haar kampong

tony

het begint bij de gedachte dat meisjeslichamen te koop zijn

ella

het begint bij de eerste keer nagefloten worden

gina

het begint bij met je sleutels tussen je vingers geklemd in de nacht over straat

ella

het begint bij een groeispuurt op de middelbare school

bij je borsten verbergen voor de meester

moesje both

bij aangeraakt worden in de tram

tony

bij weten wie er achter je loopt op straat

ella

het begint bij een meisje met een droom om zangeres te worden

gina

bij die brief van Marie en alle woorden die ze niet schreef

tony

dit alles begon bij een goed georganiseerd systeem

de acht stappen naar het bezitten van een lichaam

ella

het begint bij maagden ontvoeren om SOA's bij soldaten te voorkomen

bij een schatting van 300 meisjes
bij de schatting van 3000 meisjes
500 duizend waren er
500 duizend meisjes
uit allerlei landen
500 duizend met een nieuwe naam

gina

en telkens weer als er ergens een oorlog begint
zal ik Marie in de spiegel zien
ik zie haar in mijn eigen gezicht
en iets in mij valt achterover

ella

beeld je een kind van 13 in
noem haar marie of lucy of antonia of gina
en denk dan aan het woord troost

moesje both

dat is mijn dochter, je denkt nu aan mijn dochter

ella

beeld je vijfhonderdduizend kinderen van 13,14,15,16 in
geef ze een nieuwe naam
zoals zoveel meisjes van Java nieuwe namen hebben gekregen
en teken dan denkbeeldig een hek
om al die kinderen
ja
dat gaat niet he?

tony

het begint bij dit lichaam
dat zo is gebouwd een meisje te zijn
stap 8: Overtuig genoeg mensen dit gestolen lichaam te bewaken. Overtuig ze dat ze voor
mij zorgen. Dat het bij oorlog hoort. Institutionaliseer verkrachting als oorlogswapen.

ella

het begint bij een onderzoek op muizen
het begint 7 generaties opnieuw
dit lichaam
het glimlacht wel
het doet haar best
vandaag wel
het past zich aan
het leeft door
ik ga naar verjaardagen
maar sommige dagen
kan ik alleen maar bewegen

en denken aan de volgende generaties
nog vijf
nog vijf tot we vrij zijn
nog vijf tot het achtste leven begint.

scène 12. MARIE

gina / marie

iets van mij is ontsnapt uit die kamer
mijn moeder dacht dat het achter bleef
maar het was al weg
ver voor ik bevrijd werd
iets van mij vliegt over het eiland
buiten blaft een hond
en iets van mij zweeft hoog in de lucht
het zoekt een weg
het kruipt door de gaatjes in het gedek
terug naar binnen
en niemand zegt ooit nog mijn echte naam
niemand hier weet wie Marie is
hier heet ik Hana
Kembang
Bloem
ik wilde niets schrijven die dag
ik wilde roepen
van hier
helemaal naar de andere kant van Java

ik wist genoeg die avond dat we aankwamen
er waren veel honden in de wijk
er was een tuin
en een rij met meisjes zoals ik
er zijn formulieren die we moeten tekenen
ik kan ze niet lezen
die nacht dat ik een wit lapje kreeg met het cijfer drie
die ochtend dat ik in kamer elf verdween
ik heb duizend keer mijn oude naam gezegd
en duizend keer gedacht aan het gezicht van antonia
mijn zus
ik zie je nooit meer, dacht ik
ik zie je nooit meer terug
in de uren dat er geen soldaten binnen komen
op de momenten dat de andere meisjes rijst en soep eten
ren ik
en in gedachten schreeuw ik naar mijn zus
niet echt, niet hardop, ik denk het alleen
antonia

zeg ze dat ze weg moeten blijven van de selecties
zeg ze dat er in oorlog niet zoiets bestaat als een baan die beter betaalt
zeg ze hun borsten af te binden
hun haar af te knippen desnoods
zeg ze dat ze vanaf nu als jongen door het leven gaan

zeg ze dat ze beter lelijk kunnen zijn
zeg ze dat ze moeten rennen
ren
ren
ren een kant op
maakt niet uit waarheen
ren naar de zee
ren naar de kampongs
verstop je tussen de bamboe en de geur van zwavel
ren zo hard dat de aarde de andere kant op draait
terug de tijd in
zeg ze alle vijfhonderdduizend tegelijkertijd te beginnen met rennen
zeg tegen de moeders met ze mee te rennen
zeg tegen de broertjes met ze mee te rennen
zeg tegen de vaders met ze mee te rennen
zeg tegen de trouwe baboes met ze mee te rennen
zeg tegen de krijgsgevangenen met ze mee te rennen
zeg tegen alle mensen op de wereld ren

ren, ren, ren en schreeuw
schreeuw in de oren van verkrachters
net zo lang tot ze doof zijn
nee wacht
zeg ze eerst dat ik ze zal overleven
zeg ze dat mijn verhaal al die kampcommandanten zal overleven
zeg ze dat ik hier blijf
zeg ze dat in al die ogen
in al die ogen die hebben gezien wat ik zag
met de tijd
woorden zullen worden gevonden
zeg ze dat ons verhaal over de hele wereld zal worden verspreid
dat er op een dag een vrouw wakker wordt
de archieven open trekt
een standbeeld maakt
omdat er iets in haar is ontwaakt
zeg dat ze daar
in de chaos van deze geschiedenis
mij zal vinden
zeg ze
dat de komende zeven generaties mij zullen herinneren
maak een gaatje in het gedek
en fluister dan elke dag
mijn naam

EIND.

TROOST